

mimezis mimezis pričomana

Milan Orlić: O NE/STVARNOM, Kos, Beograd, 1987.

nenad šaponja

PRO—LOGOS

Ovaj pričoprikazoman, piše/čitaoče, verovatno nema nikakve veze sa svojim prikazivačem. Nedvojbeno, on stoji daleko iza i ispred njegove smrti, stoji u tebi koji ga čitaš/pišeš i nigde više. Možda još i na hartiji. No, to je već druga priča. Pričoman, zapravo. Reč je o pojmu dosta nejasno etimologije. Pretpostavlja se da potiče iz (u podnaslovu već naznačene) pisane strukture *Milana Orlića* (1962) O NE/STVARNOM, s kojom bi na ovom mestu (papiru) valjalo popričati. Ili barem otići nekoliko koraka dalje sa ruba nepriznanja vlastitog egzistencijalnog poraza, koji ona (kao i tolike druge) zagovara. Uostalom, Orlićev pričoman jeste, na određen način, mimezis, a mimezisu (čini se) ne smeta još jedan mimezis.

LÓGOS

Strukturno, a i značenjski posmatrano, ta književna tvorevina pokušava biti i (zbirka) priča i roman, a istovremeno i negacija oba žanra, što na prvi pogled (s obzirom na uvek prevladajuću fabulativno-tradicionalistički nastrojenu tekuću literarnu produkciju) već privlači pažnju. Radi se o još jednom u nizu borhesovski intoniranih projekata, koji (još) nastaju u krilu onoga što kritika (uglavnom ona mlađa) najčešće naziva *mladom srpskom prozom*, konstituišući se kao metatekst u odnosu na navedene književne forme i njihove zakonitosti. Razmatrana u kontekstu te *mlade srpske proze*, a po nekom svom formalnom (dakako, i suštinskom) određenju, pričoman O NE/STVARNOM pripada njenom eksperimentalno i istraživački najradikalnijoj struji (vidi: S. Dajmanov: Istraživanje savršenstva, S. Ugričić: Upoznavanje sa veštinom, Đ. Pisarev: Knjiga gospodara priča, te možda O NE/STVARNOM najbliži Mimezis mimezis romana Petrinovića—Pisareva) i kao takav svoj književni identitet traži u činjenici dvostrukog značenja: za pisca, koji iz ove sublimisane forme tek treba da izartikuliše ono što će činiti njegovu (buduću) književnost, i za čitaoca, kome, osim što predočava jednu mogućnost literarnog eksperimenta, može (u nekoj vremenskoj perspektivi) poslužiti i u obduktivne svrhe utvrđivanja stanja jedne varijante, čitanjem Borhesa uobličeno književnog promišljanja.

Rabeći matricu koju su već koristili Petrinović—Pisarev koji u svom (pseudo) romanu negiraju »klasično« pripovedanje i pripovedača, razaraju i parodiraju sveznajuće strukture i kompozicije različitih žanrova, okreću (prividnu) kožu romana naopako, naglašavaju svest teksta o sebi. . . Orlić pokušava definisati, ne toliko svoj prozni govor (o kome je još rano pričati i koji, po svoj prilici, nema puno doirnih tačaka sa govorom Petrinovića i Pisareva u njihovom Mimezisu. . .), koliko svoj književni rezon i program. O NE/STVARNOM obličava u pet celina (naslovljenih poput poglavlja ovog pričoprikazomana), apsolvirajući svoja iskustva nakupljena tokom upoznavanja sa različitim vidovima i oblicima književnog stvaranja. Palimpsestnu podlogu za svoj metatekst nalazi u citatološkom dozivanju Borhesa uoči svakog poglavlja. Pored toga, tu je i pokušaj inkorporiranja drugih pripovedačkih iskustava uobličeni u svojevrstan hommagge (u Dia-logosu) senzibilitetu, kojim se određuje *mlada srpska proza* (pre svih, mladoprozaistima koji su ovde zastupljeni: S. Basari, F. Petri-

noviću, Đ. Pisarevu, D. M. Kneževiću, M. Pantiću i S. Ugričiću, a i Davidu Albahariju i Filipu Davidu, koji tu generacijski ne spadaju, ali su svojim prozama značajno uticali na formiranje ovog književnog senzibiliteta).

U predloženoj nam prozi ništa nije sigurno, ništa konačno. Dešavanja u njoj i njena stvarnost (ukoliko proza može uopšte pretendovati na stvarnost, barem onu upotrebnu) uslovljena su tautologijom *ako*, ili realtivizacijama *za sada*, *zavisno od potrebe*, *možda*. Sve vrvi od alogičnosti i nonsensa, zbivanja su koncentrisana, misao namerno razvodnjena, a deskripcija, kao bolesno tkivo, odbačena. Uvođenjem junaka(inj) a iz izmišljenih i(li) »stvarnih« priča autor demistifikuje sam čin pisanja, s jedne strane, ali zato, s druge, mistifikuje odnos u čijem se okruženju pisac/čitalac upravo nalazi. Životnost pričomana krije se upravo u njegovoj težnji za razaranjem ovog hipotetičkog žanra. Manirističkim ubacivanjem do beskonačnosti istih iskaza (»smrt je samo prolazna neprijatnost slična npr. gljivičnom oboljenju«, ili »Do sada nisam ništa preduzimao, preduzimao sam *ništa*. Čekao sam sebe da se vratim. Otišao sam u Nepovrat, u Nedodin, u Nedogled, negde u Nigde. Ili u Keniju na safari. Nema razlike«. — na primer), koje koristi čim mu se za to ukaže prilika, Orlić, osim što time destruiše tekst, pokušava dati i metafizičku dimenziju ovoj literalnoj stvari. Tradicionalnu pripovedačku matricu priče u priči, života u životu, on već na prvim stranicama parodira kao smrt u smrti (»pričoman o ne/stvarnom počeo sam da pišem posle smrti, a dovršio sam pre nego što sam se rodio« — str. 9), nakon čega sledi još nekoliko umiranja.

Redukcija sadržaja života na njegove elementarne odrednice sprovedena je u skladu sa nagomilanim iskustvom književne (a i one druge) stvarnosti XX veka — antifabuliranjem li-

terarne grade. U takvom diskursu rečenice i reči su izgubile važnost (ponekad se mogu pisati i naopako), a značenje se otkriva razbijanjem konglomerata zamisli koje lebde nadomak svakog pričomana. Centralni mehanizam gradnje takvog utiska jeste pokušaj izjednačavanja svih fenomena koji se javljaju kao lični (pisac/čitalac) i kao zajednički (entitet množta) i njihovog kombinovanja u željene forme. A one su nehomogene, kako u kvalitativnom, tako i u kvantitativnom pogledu. Govore kao fenomeni i alogizmi, kao tvorevine mesta i retorske figure, kao istorije i kao ontogenija. Krug se zatvara tek iza poslednje tačke, iza koje pisac/čitalac postaje svestan velike literarne obmane. Bez obzira na to što autor duhovito ironizira dve svakako najpoželjnije savremene književne vrste: priču i roman, kao i (isto tako savremenu) potrebu čitaoca za njima, krajnji rezultat antifabule, u metafizičkom smislu, biva isti kao i onaj kod dobro fabulirane tvorevine. U oba slučaja u pitanju je poraz pisca/čitaoca; različitost se nalazi samo u vremenu njegovog priznanja. Nasuprot fabuli, koja zavara do poslednje tačke naivno ispovedajući svoju veru u trajnost (i u sebe), antifabula nas celim svojim (ili, našim u njoj) trajanjem primorava da priznamo poraz.

DIÁ—LOGOS

O čitaocu/piscu: premda pozivan na najšire granice (»Ti si, o premudri predmuri čitaoc/pišče, a i Ω pričomana, ti sve vidiš, sve čuješ, sve znaš, i određuješ njegovo značenje i vrednost«, str. 11), ipak ostaje činjenica da se možeš tumačiti samo u svoj mnogoznačnosti suptilnih veza unutar granica. Tvoj početak i kraj jeste u raščlanjenju simbola vida, sluha i znanja. Poetiku svoju određuješ eksplicitno označavajući smrt kao njeno polazište i ishod. Forma, način i sadržaj, književnost uopšte, imaju drugorazrednu ulogu, s obzirom na to da ih u tkivu bitisanja zapažaja kao ambalažu. Pričomanom se odriče kanona *pisanja*, nastojeći da ga doživiš kao sliku bića.

EPI—LOGOS

Tekstualnost o kojoj je bilo reči ostaje da počiva u kontrapunktnom odnosu svoje lukaste i brbljive rečitosti (usled tako porazne »stvarnosti«) i predloženoj ćutanja (valjda što i u rečima ishodište traže još samo naivni, ili jednostavno zato što je u pitanju kraj knjige). U svetu ogledala, u koji su dovedene, ove tačke će se umnožavati, pa zatim i potirati i međusobno obezličavati. . . A piscu/čitaocu može ostati potvrda o literarnoj upućenosti i veštini koju valja realizovati.

kako se kalila vasiona

Stiven Hoking: KRATKA POVEST VREMENA, Polaris, Beograd, 1988.

panković vladan

U izdanju »Polarisa« u Beogradu, u seriji popularne nauke »Sfinga«, upravo se, u prevodu Zorana Živkovića i Branislava Živkovića, gotovo istovremeno sa njenim originalnim, engleskim izdanjem, pojavila knjiga »Kratka povest vremena« znamenitog savremenog teorijskog fizičara i kosmologa Stivena Hokinga, koja na popularan način izlaže revoluciju koja se u našem poimanju vasiona odigrala tokom XX veka, posebno poslednjih decenija, među čijim je najvažnijim akterima bio i sam Hoking. (Odlomci iz ove knjige objavljeni su u časopisu »Galaksija«). Knjiga je sjajno tehnički opremljena, u tvrdom povezu, na čijim su koricama slike jedne galaksije (na prednjoj) i Stivena Hokinga (na zadnjoj), a njenom sadržaju doprinose i nadahnuti predgovori Damira Mikulića (u našem izdanju) i Karla Segana. Najzad, treba reći još nekoliko reči o našem editoru, ko-

me treba odati puno priznanje ne samo zbog toga što je uspeo da delo prevede i publikuje u najaktuelnijem trenutku, kada u njegovom čitanju uživaju poklonici nauke u celom svetu, nego i zbog izuzetne profesionalnosti i korektnosti prema pretplatnicima (iako je pretplatnicima, zbog tehničke greške u štampi, knjiga stigla svega nekoliko nedelja kasnije, što je sve u granicama tolerantnosti uobičajene u pretplati knjiga; izdavač se čak dva puta pismeno izvinuo pretplatnicima ponaosob).

Pre razmatranja sadržaja knjige nije naodmet posvetiti nekoliko reči samom Hokingu i neobičnom načinu njegovog života, koji je primoran da vodi od samog početka svog naučnog rada. »Medutim, u vreme kada je Penrouz postavio svoju teoremu (1965. godine — primedba V. P.), ja sam očajnički nastojao da pronađem neki problem koji bi predstavljao pred-